

КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГЕОГРАФІЇ, ТУРИЗМУ ТА ІСТОРІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ та ПРАВОЗНАВСТВА
МУЗЕЙ ІСТОРІЇ КРИВОРІЗЬКОГО
ПЕДУНІВЕРСИТЕТУ

VI Історико-краєзнавчі читання

***КРИВОРІЗЖЯ:
ПОГЛЯД У МИНУЛЕ...***

23 квітня 2020 року

ТОМ 2

Кривий Ріг — 2020

Панафідін І.О.,
кандидат філософських наук;
Криворізький державний педагогічний університет

КРИВОРІЖЖЯ ЯК ЦЕНТР ВИДОБУТКУ ЗАЛІЗНОЇ РУДИ В ЕПОХУ АНТИЧНОСТІ

Археологічні дослідження на Криворіжжі розкривають процеси становлення регіону в різні періоди історії нашого краю. Проте, надзвичайно цікавою і актуальною, на наш погляд, є епоха Античності, що представлена на Криворіжжі унікальними знахідками скіфо-сарматської спільноти та імпортованих амфор. Це може свідчити про розвиток специфіки нашого регіону як центру видобутку залізної руди ще з прадавніх часів.

Метою нашого дослідження є спроба розглянути можливість існування на Криворіжжі центру видобутку залізної руди в епоху Античності.

Криворіжжя ще з прадавніх часів було центром виробництва та експорту в інші регіони ремісничих виробів. Так, кам'яні знаряддя праці: булави, зернотерки, сокири, мотики та багато інших знаходять у лісостепній та степній зонах України [10, с.74-75].

Кіммерійці, що прийшли на Криворіжжя у VIII-VII ст. до н.е., [8, с. 332-333], на думку сучасного археолога та краєзнавця О.О. Мельника – розпочинають виплавку заліза у Червоній та Дубовій балках міста Кривого Рогу [7, с. 292]. Кам'яна стела з кургану Царева могила з зображенням воїна з кинджалом та горитом із луком [19, с. 128], що є кіммерійською [14, с.17], на наш погляд, свідчить про

специфічність регіону Криворіжжя як центру виробництва, що охоронявся киммерійцями.

Політична історія Криворіжжя розпочинається зі скіфської доби, а саме з VI ст. до н.е., коли землі сучасного Криворіжжя були завойовані скіфськими племенами. Більшість скіфологів стверджує, що саме під час нашествия Дарія I Гістаспа скіфи підкорили місцеве населення Нижнього Подніпров'я [1, с. 78, 113; 2, с. 85; 5, с. 20].

Імпорт амфор, знайдених на Криворіжжі, датується як мінімум IV ст. до н.е. [6, с. 135], оскільки саме тоді починається експорт залізної руди з території Криворіжжя в Ольвію. Велику ж кількість імпортованих амфор на Криворіжжі ми також спостерігаємо в II-V ст. н.е в поселеннях черняхівської культури [6, с. 135], коли на землях Криворіжжя панували сармати і готи.

Завоювавши Подніпров'я скіфи почали налагоджувати виробництво металів, для чого встановили тісні зв'язки з Ольвією. Поширенню таких торгівельних відносин сприяв соціально-економічний устрій скіфської держави. Співпраця скіфів з північно-причорноморськими містами-колоніями була направлена як на експорт, так і на імпорт, причому залізо як сировина було одним із пріоритетних видів експорту [17, с. 4; 15, с. 40-41].

В цей же час регіон Криворіжжя багатьма дослідниками визначається як центр видобутку залізної руди та експорту її в Ольвію [17, с. 7; 12, с. 26; 11, с. 30-31] і навіть в Кам'янське городище [3, с. 125-126].

На рубежі III-II ст. до н.е. сармати захоплюють район Криворіжжя та встановлюють контроль над виробництвом і

експортом металів в Ольвію. Непрямим свідченням про можливість існування на території Криворіжжя сарматського міста є стела з 26 тамгами [18, с. 63], знайдена у Кривому Розі в 1886 році біля залізничної станції Вечірній Кут [16, с. 47].

Стела з сарматськими тамгами 26 знатних родів [13, с. 97; 4, с. 17; 18, с. 85-86] також опосередковано свідчить про контроль сарматів над регіоном. Оскільки кожен знатний рід мав загін воїнів, природним виникає питання: навіщо у степу велика скупченість знатних родів сарматів? На наш погляд, саме сарматське місто (можливо Леїн?) було центром постачання заліза у Придніпров'ї. Опосередковано про це свідчить багатство сарматських поховань, знайдених у регіоні Криворіжжя, зокрема біля села Родіонівка у похованні знатної сарматки були знайдені золота фібула з емалевими вставками, що немає аналогів на пострадянському просторі, золота сережка з емалевими вставками, золоті бляшки з головного убору жінки [9, с. 61].

На сарматському місті у районі Кривого Рогу наголошує і сучасний дослідник сарматських тамг С.А.Яценко: «виходячи з неточних координат Птолемея...десь у районі Кривого Рогу розташовувалось варварське місто Леїн, що знаходилося поза зоною проживання «пізніх скіфів» і могло бути тільки сарматським [18, с. 63].

Таким чином, питання про регіон Криворіжжя як центр постачання заліза в епоху Античності залишається відкритим і потребує подальшої уваги дослідників.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Артамонов М.И. Киммерийцы и скифы (от появления на исторической арене до конца IV в. до н. э.). Л, 1974. 156 с.
2. Виноградов Ю. Г. Политическая история Ольвийского полиса VII – I вв. до н.э.: Историко-эпиграфическое исследование. М., 1989. 288 с.
3. Граков Б.Н. Каменское городище на Днестре. Материалы и исследования по археологии СССР. №36. М, 1954. 240 с.
4. Драчук В.С. Системы знаков Северного Причерноморья (тамгообразные знаки северопонтийской периферии античного мира первых веков нашей эры). К, 1975. 225 с.
5. Колтухов С. Г., Юрочкин В.Ю. «От Скифии к Готии» (Очерки истории изучения варварского населения Степного и Предгорного Крыма (VII в. до н. э. – VII в. н. э.). Симферополь, 2004. 248 с.
6. Мельник О.О. Амфора. Исторична енциклопедія Криворіжжя. Т.1. Кривий Ріг, 2009. С. 135.
7. Мельник О.О. Залізний вік. Исторична енциклопедія Криворіжжя. Т.1. Кривий Ріг, 2009. С. 292.
8. Мельник О.О. Кіммерійська культура. Исторична енциклопедія Криворіжжя. Т.1. Кривий Ріг, 2009. С. 332-333.
9. Мельник О.О. Хто ми?..Криворіжжя до Кривого Рогу (за матеріалами розкопок). Кривий Ріг, 2003. 116 с.
10. Нікітенко І.С. Кам'яна сировина Криворіжжя доби бронзи. Археологія. 2009. № 2. С. 75-83.
11. Островерхов А.С. Про чорну металургію на Ягорлицькому поселенні. Археологія. 1978. № 28. С. 26-36.
12. Отрешко В.М. К проблеме экономического районирования Нижнего Побужья в архаическую эпоху. Ольвийские древности. Сборник научных трудов памяти В.М. Отрешко (1949-1999). К, 2009. 386 с.
13. Соломоник Э. И. Сарматские знаки Северного Причерноморья. К., 1959. 179 с.
14. Тереножкін О.І. Кіммерійські стели. Археологія. №27. 1978. с.12-22
15. Трейстер М. Ю. Роль метал лов в эпоху Великой греческой колонизации. Вопросы древней истории. 1988. №.1. (184). С. 17-42.
16. Шевченко І.В. Історія археологічних досліджень на Криворіжжі. Кривий Ріг, 2011. 140 с.
17. Шелов Д. Б. Железодельное производство Северном Причерноморье в раннеантичное время. Античный мир и его периферия. КСИА, № 159.М, 1979. 120с.
18. Яценко С.А. Знаки-тамги ираноязычных народов древности и раннего средневековья. М., 2001. 190 с.
19. Fabritius. I. Tzarewa mohila. EurasiaSeptentrionalisAntiqua (ESA). Zeitschrift für Erforschung der Ost Europäischen und Nordasiatischen Archäologie und Ethnographie. Helsinki, 1928. 220 p. P.126-134.